विवेकचूडामणिः
vivekacūḍāmaṇiḥ

(SELECTED 108 VERSES)

JUNE 1, 2020

© Yogamalika

Copyright © 1996 - 2020 Yogamalika and Mantra.
Swamiji's talks are digitally recorded, mastered,
archived and streamed by Yogamalika LLC and Mantra.
All rights reserved

विवेकचूडामणिः

vivekacūḍāmaṇiḥ

The number at the beginning is the number of the verse within the 108 verses selected. The number at the end of each verse is the number of the verse in the text of विवेकचूडामणि published by Ramakrishna Mission, translated by Svami Turīyānanda.

मङ्गलाचरणम्

maṅgalācaraṇam

१ सर्ववेदान्तसिद्धान्त-गोचरं तमगोचरम् ।
गोविन्दं परमानन्दं, सद्गुरुं प्रणतोऽस्म्यहम् ॥१॥

sarvavedāntasiddhānta-gocaraṃ tamagocaram |
govindaṃ paramānandaṃ, sadguruṃ praṇato'smyaham ||1||

मनुष्यजन्मप्रशंसा

manuṣyajanmapraśaṃsā

२ दुर्लभं त्रयमेवैतद्, देवानुग्रहहेतुकम् ।
मनुष्यत्वं मुमुक्षुत्वं, महापुरुषसंश्रयः ॥३॥

2 durlabhaṃ trayamevaitad, devānugrahahetukam |
manuṣyatvaṃ mumukṣutvaṃ, mahāpuruṣasaṃśrayaḥ ||3||

३ लब्ध्वा कथञ्चिन्नरजन्म दुर्लभं, तत्रापि पुंस्त्वं श्रुतिपारदर्शनम्।
यस्स्वात्ममुक्त्यै न यतेत मूढधीः, स ह्यात्महा स्वं विनिहन्त्यसद्ग्रहात् ॥४॥

3 labdhvā kathañcinnarajanma durlabhaṃ,
tatrāpi puṃstvaṃ śrutipāradarśanam |
yassvātmamuktyai na yateta mūḍhadhīḥ,
sa hyātmahā svaṃ vinihantyasadgrahāt ||4||

© Yogamalika

ज्ञानादेव तु कैवल्यम्

jñānādeva tu kaivalyam

४ पठन्तु शास्त्राणि यजन्तु देवान्, कुर्वन्तु कर्माणि भजन्तु देवताः ।
आत्मैक्यबोधेन विना विमुक्तिः, न सिद्ध्यति ब्रह्मशतान्तरेऽपि ॥६॥

4 paṭhantu śāstrāṇi yajantu devān, kurvantu karmāṇi bhajantu devatāḥ |
ātmaikyabodhena vinā vimuktiḥ, na siddhyati brahmaśatāntare'pi ||6||

५ चित्तस्य शुद्धये कर्म, न तु वस्तूपलब्धये ।
वस्तुसिद्धिर्विचारेण, न किञ्चित् कर्मकोटिभिः ॥११॥

5 cittasya śuddhaye karma, na tu vastūpalabdhaye |
vastusiddhirvicāreṇa, na kiñcit karmakoṭibhiḥ ||11||

६ अतो विचारः कर्तव्यः, जिज्ञासोरात्मवस्तुनः ।
समासाद्य दयासिन्धुं, गुरुं ब्रह्मविदुत्तमम् ॥१५॥

6 ato vicāraḥ kartavyaḥ, jijñāsorātmavastunaḥ |
samāsādya dayāsindhuṃ, guruṃ brahmaviduttamam ||15||

अधिकारित्वम्

adhikāritvam

७ अधिकारिणमाशास्ते, फलसिद्धिर्विशेषतः ।
उपाया देशकालाद्याः, सन्त्यस्मिन् सहकारिणः ॥१४॥

7 adhikāriṇamāśāste, phalasiddhirviśeṣataḥ |
upāyā deśakālādyāḥ, santyasmin sahakāriṇaḥ ||14||

८ साधनान्यत्र चत्वारि, कथितानि मनीषिभिः।
येषु सत्स्वेव सन्निष्ठा, यदभावे न सिध्यति ॥१८॥

8 sādhanānyatra catvāri, kathitāni manīṣibhiḥ|
yeṣu satsveva sanniṣṭhā, yadabhāve na sidhyati ||18||

© Yogamalika

९ आदौ नित्यानित्यवस्तु-विवेकः परिगण्यते ।
इहामुत्रफलभोग-विरागस्तदनन्तरम् ॥
शमादिषट्कसम्पत्तिः, मुमुक्षुत्वमिति स्फुटम् ॥१९॥

9 ādau nityānityavastu-vivekaḥ parigaṇyate |
ihāmutraphalabhoga-virāgastadanantaram ||
śamādiṣaṭkasampattiḥ, mumukṣutvamiti sphuṭam ||19||

१० ब्रह्म सत्यं जगन्मिथ्या, इत्येवंरूपो विनिश्चयः ।
सोऽयं नित्यानित्यवस्तु-विवेकः समुदाहृतः ॥२०॥

10 brahma satyaṃ jaganmithya, ityevaṃrūpo viniścayaḥ |
so'yaṃ nityānityavastu-vivekaḥ samudāhṛtaḥ ||20||

११ तद्वैराग्यं जिहासा या, दर्शनश्रवणादिभिः ।
देहादिब्रह्मपर्यन्ते, ह्यनित्ये भोगवस्तुनि ॥२१॥

11 tadvairāgyaṃ jihāsā yā, darśanaśravaṇādibhiḥ |
dehādibrahmaparyante, hyanitye bhogavastuni ||21||

१२ विरज्य विषयव्रातात्, दोषदृष्ट्या मुहुर्मुहुः ।
स्वलक्ष्ये नियतावस्था, मनसः शम उच्यते ॥२२॥

12 virajya viṣayavrātād, doṣadṛṣṭyā muhurmuhuḥ |
svalakṣye niyatāvasthā, manasaḥ śama ucyate ||22॥

१३ विषयेभ्यः परावर्त्य, स्थापनं स्वस्वगोलके ।
उभयेषामिन्द्रियाणां, स दमः परिकीर्तितः ॥२३॥

13 viṣayebhyaḥ parāvartya, sthāpanaṃ svasvagolake |
ubhayeṣāmindriyāṇāṃ, sa damaḥ parikīrtitaḥ ||23॥

१४ बाह्यानालम्बनं वृत्तेः, एषोपरतिरुत्तमा ।
सहनं सर्वदुःखानाम्, अप्रतीकारपूर्वकम् ।
चिन्ताविलापरहितं, सा तितिक्षा निगद्यते ॥२३b,२४॥

© Yogamalika

14 bāhyānālambanaṃ vṛtteḥ, eṣoparatiruttamā |
sahanaṃ sarvaduḥkhānām, apratīkārapūrvakam |
cintāvilāparahitaṃ, sā titikṣā nigadyate ||23b,24॥

१५ शास्त्रस्य गुरुवाक्यस्य, सत्यबुद्ध्यावधारणा ।
सा श्रद्धा कथिता सद्भिः, यया वस्तूपलभ्यते ॥२५॥

15 śāstrasya guruvākyasya, satyabuddhyāvadhāraṇā |
sā śraddhā kathitā sadbhiḥ, yayā vastūpalabhyate ||25॥

१६ सर्वदा स्थापनं बुद्धेः, शुद्धे ब्रह्मणि सर्वथा ।
तत् समाधानमित्युक्तं, न तु चित्तस्य लालनम् ॥२६॥

16 sarvadā sthāpanaṃ buddheḥ, śuddhe brahmaṇi sarvathā |
tat samādhānamityuktaṃ, na tu cittasya lālanam ||26||

१७ अहङ्कारादिदेहान्तान्, बन्धानज्ञानकल्पितान् ।
स्वस्वरूपावबोधेन, मोक्तुमिच्छा मुमुक्षुता ॥२७॥

17 ahaṅkārādidehāntān, bandhānajñānakalpitān |
svasvarūpāvabodhena, moktumicchā mumukṣutā ||27॥

गुरूपसदनम्

gurūpasadanam

१८ उक्तसाधनसंपन्नः, तत्त्वजिज्ञासुरात्मनः ।
उपसीदेद्गुरुं प्राज्ञं, यस्माद्बन्धविमोक्षणम् ॥३२॥

18 uktasādhanasaṃpannaḥ, tattvajijñāsurātmanaḥ |
upasīdedguruṃ prājñaṃ, yasmādbandhavimokṣaṇam ||32॥

१९ श्रोत्रियोऽवृजिनोऽकाम-हतो यो ब्रह्मवित्तमः ।
ब्रह्मण्युपरतः शान्तः, निरिन्धन इवानलः ।
अहेतुकदयासिन्धुः, बन्धुरानमतां सताम् ॥३३॥

© Yogamalika

19 śrotriyo'vṛjino'kāma-hato yo brahmavittamaḥ |
brahmaṇyuparataḥ śāntaḥ, nirindhana ivānalaḥ |
ahetukadayāsindhuḥ, bandhurānamatāṃ satām ||33॥

२० तमाराध्य गुरुं भक्त्या, प्रह्वप्रश्रयसेवनैः
प्रसन्नं तमनुप्राप्य, पृच्छेज्ज्ञातव्यमात्मनः ॥३४॥

20 tamārādhya guruṃ bhaktyā, prahvapraśrayasevanaiḥ
prasannaṃ tamanuprāpya, pṛcchejjñātavyamātmanaḥ ||34||

शिष्यः उवाच

śiṣyaḥ uvāca

२१ दुर्वारसंसारदवाग्नितप्तं, दोधूयमानं दुरदृष्टवातैः ।
भीतं प्रपन्नं परिपाहि मृत्योः, शरण्यमन्यं यदहं न जाने ॥३६॥

21 durvārasaṃsāradavāgnitaptaṃ,
dodhūyamānaṃ duradṛṣṭavātaiḥ|
bhītaṃ prapannaṃ paripāhi mṛtyoḥ,
śaraṇyamanyaṃ yadahaṃ na jāne||36||

२२ शान्ता महान्तो निवसन्ति सन्तः, वसन्तवल्लोकहितं चरन्तः ।
तीर्णाः स्वयं भीमभवार्णवं जनान्, अहेतुनान्यानपि तारयन्तः ॥37॥

22 śāntā mahānto nivasanti santaḥ, vasantavallokahitaṃ carantaḥ |
tīrṇāḥ svayaṃ bhīmabhavārṇavaṃ janān, ahetunānyānapi tārayantaḥ||

श्रीगुरुः उवाच

śrīguruḥ uvāca

२३ मा भैष्ट विद्वंस्तव नास्त्यपायः, संसारसिन्धोस्तरणेऽस्त्युपायः ।
येनैव याता यतयोऽस्य पारं, तमेव मार्गं तव निर्दिशामि ॥४३॥

23 mā bhaiṣṭa vidvaṃstava nāstyapāyaḥ, saṃsārasindhostaraṇe'styupāyaḥ|
yenaiva yātā yatayo'sya pāraṃ, tameva mārgaṃ tava nirdiśāmi || 43॥

© Yogamalika

२४ अज्ञानयोगात्परमात्मनस्तव, ह्यनात्मबन्धस्तत एव संसृतिः ।
तयोर्विवेकोदितबोधवह्निः, अज्ञानकार्यं प्रदहेत् समूलम् ॥४७॥

24 ajñānayogātparamātmanastava, hyanātmabandhastata eva saṃsṛtiḥ |
tayorvivekoditabodhavahniḥ, ajñānakāryaṃ pradahet samūlam||47॥

शिष्यः उवाच

śiṣyaḥ uvāca

२५ को नाम बन्धः कथमेष आगतः, कथं प्रतिष्ठास्य कथं विमोक्षः
कोऽसावनात्मा परमः क आत्मा, तयोर्विवेकः कथमेतदुच्यताम् ॥४९॥

25 ko nāma bandhaḥ kathameṣa āgataḥ,
kathaṃ pratiṣṭhāsya kathaṃ vimokṣaḥ
ko'sāvanātmā paramaḥ ka ātmā,
tayorvivekaḥ kathametaducyatām ||49॥

श्रीगुरुः उवाच

śrīguruḥ uvāca

२६ यद्बोद्धव्यं तवेदानीम्, आत्मानात्मविवेचनम् ।
तदुच्यते मया सम्यक्, श्रुत्वात्मन्यवधारय ॥७१॥

26 yadboddhavyaṃ tavedānīm, ātmānātmavivecanam |
taducyate mayā samyak, śrutvātmanyavadhāraya ||71||

कोऽसावनात्मा ? (शरीरत्रयम्)

ko'sāvanātmā ? (śarīratrayam)

२७ पञ्चीकृतेभ्यो भूतेभ्यः, स्थूलेभ्यः पूर्वकर्मणा ।
समुत्पन्नमिदं स्थूलं, भोगायतनमात्मनः ।
अवस्था जागरस्तस्य, स्थूलार्थानुभवो यतः ॥८८॥

© Yogamalika

27 pañcīkṛtebhyo bhūtebhyaḥ, sthūlebhyaḥ pūrvakarmaṇā |
samutpannamidaṃ sthūlaṃ, bhogāyatanamātmanaḥ |
avasthā jāgarastasya, sthūlārthānubhavo yataḥ ||88॥

२८ वागादि पञ्च श्रवणादि पञ्च, प्राणादि पञ्चाभ्रमुखानि पञ्च ।
बुद्ध्याद्यविद्यापि च कामकर्मणी, पुर्यष्टकं सूक्ष्मशरीरमाहुः ॥96॥

28 vāgādi pañca śravaṇādi pañca, prāṇādi pañcābhramukhāni pañca |
buddhyādyavidyāpi ca kāmakarmaṇī, puryaṣṭakaṃ sūkṣmaśarīramāhuḥ||

२९ इदं शरीरं शृणु सूक्ष्मसंज्ञितं, लिङ्गं त्वपञ्चीकृतभूतसंभवम् ।
सवासनं कर्मफलानुभावकं, स्वाज्ञानतोऽनादिरुपाधिरात्मनः ॥९७॥
स्वप्नो भवत्यस्य विभक्त्यवस्था, स्वमात्रशेषेण विभाति यत्र ॥९८॥

29 idaṃ śarīraṃ śṛṇu sūkṣmasaṃjñitaṃ,
liṅgaṃ tvapañcīkṛtabhūtasaṃbhavam|
savāsanaṃ karmaphalānubhāvakaṃ,
svājñānato'nādirupādhirātmanaḥ ||97॥
svapno bhavatyasya vibhaktyavasthā,
svamātraśeṣeṇa vibhāti yatra ||98॥

३० सर्वव्यापृतिकरणं लिङ्गम्, इदं स्याच्चिदात्मनः पुंसः ।
वास्यादिकमिव तक्ष्णः, तेनैवात्मा भवत्यसङ्गोऽयम् ॥१००॥

30 sarvavyāpṛtikaraṇaṃ liṅgam, idaṃ syāccidātmanaḥ puṃsaḥ |
vāsyādikamiva takṣṇaḥ, tenaivātmā bhavatyasaṅgo'yam ||100॥

३१ अव्यक्तनाम्नी परमेशशक्तिः, अनाद्यविद्या त्रिगुणात्मिका परा ।
कार्यानुमेया सुधियैव माया, यया जगत्सर्वमिदं प्रसूयते ॥१०८॥

31 avyaktanāmnī parameśaśaktiḥ, anādyavidyā triguṇātmikā parā |
kāryānumeyā sudhiyaiva māyā, yayā jagatsarvamidaṃ prasūyate ||108॥

३२ सन्नाप्यसन्नाप्युभयात्मिका नो, भिन्नाप्यभिन्नाप्युभयात्मिका नो ।
साङ्गाप्यनङ्गा ह्युभयात्मिका नो, महाद्भुतानिर्वचनीयरूपा ॥१०९॥

© Yogamalika

32 sannāpyasannāpyubhayātmikā no, bhinnāpyabhinnāpyubhayātmikā no |
sāṅgāpyanaṅgā hyubhayātmikā no, mahādbhutānirvacanīyarūpā ||109||

३३ अव्यक्तमेतत् त्रिगुणैर्निरुक्तं, तत्कारणं नाम शरीरमात्मनः ।
सुषुप्तिरेतस्य विभक्त्यवस्था, प्रलीनसर्वेन्द्रियबुद्धिवृत्तिः ॥१२०॥

33 avyaktametat triguṇairniruktaṃ, tatkāraṇaṃ nāma śarīramātmanaḥ |
suṣuptiretasya vibhaktyavasthā, pralīnasarvendriyabuddhivṛttiḥ ||120||

परमः क आत्मा ?

paramaḥ ka ātmā ?

३४ अथ ते संप्रवक्ष्यामि, स्वरूपं परमात्मनः ।
यद्विज्ञाय नरो बन्धाद्, मुक्तः कैवल्यमश्नुते ॥१२४॥

34 atha te saṃpravakṣyāmi, svarūpaṃ paramātmanaḥ |
yadvijñāya naro bandhād, muktaḥ kaivalyamaśnute ||124||

३५ अस्ति कश्चित् स्वयं नित्यम्, अहंप्रत्ययलम्बनः ।
अवस्थात्रयसाक्षी सन्, पञ्चकोशविलक्षणः ॥१२५॥

35 asti kaścit svayaṃ nityam, ahaṃpratyayalambanaḥ |
avasthātrayasākṣī san, pañcakośavilakṣaṇaḥ ||125||

३६ यो विजानाति सकलं, जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिषु ।
बुद्धितद्वृत्तिसद्भावम्, अभावमहमित्ययम् ॥१२६॥

36 yo vijānāti sakalaṃ, jāgratsvapnasuṣuptiṣu |
buddhitadvṛttisadbhāvam, abhāvamahamityayam ||126||

३७ यः पश्यति स्वयं सर्वं, यं न पश्यति कश्चन ।
यश्चेतयति बुद्ध्यादि, न तद्यं चेतयत्ययम् ॥१२७॥

37 yaḥ paśyati svayaṃ sarvaṃ, yaṃ na paśyati kaścana |
yaścetayati buddhyādi, na tadyaṃ cetayatyayam ||127||

३८ प्रकृतिविकृतिभिन्नः शुद्धबोधस्वभावः,
सदसदिदमशेषं भासयन्निर्विशेषः ।

© Yogamalika

विलसति परमात्मा जाग्रदादिष्ववस्थासु,
अहमहमिति साक्षात् साक्षिरूपेण बुद्धेः ॥१३५॥

38 prakṛtivikṛtibhinnaḥ śuddhabodhasvabhāvaḥ,
sadasadidamaśeṣaṃ bhāsayannirviśeṣaḥ |
vilasati paramātmā jāgradādiṣvavasthāsu,
ahamahamiti sākṣāt sākṣirūpeṇa buddheḥ ||135||

को नाम बन्धः ?

ko nāma bandhaḥ ?

३९ अत्रानात्मन्यहमिति मतिः, बन्ध एषोऽस्य पुंसः
प्राप्तोऽज्ञानाज्जननमरण-क्लेशसंपातहेतुः ।
येनैवायं वपुरिदमसत्, सत्यमित्यात्मबुद्ध्या
पुष्यत्युक्षत्यवति विषयैः, तन्तुभिः कोशकृद्वत् ॥१३७॥

39 atrānātmanyahamiti matiḥ, bandha eṣo'sya puṃsaḥ
prāpto'jñānājjananamaraṇa-kleśasaṃpātahetuḥ |
yenaivāyaṃ vapuridamasat, satyamityātmabuddhyā
puṣyatyukṣatyavati viṣayaiḥ, tantubhiḥ kośakṛdvat ||137||

कथमेष आगतः ?

kathameṣa āgataḥ ?

४० अखण्डनित्याद्वयबोधशक्त्या, स्फुरन्तमात्मानमनन्तवैभवम् ।
समावृणोत्यावृतिशक्तिरेषा, तमोमयी राहुरिवार्कबिम्बम् ॥१३९॥

40 akhaṇḍanityādvayabodhaśaktyā, sphurantamātmānamanantavaibhavam |
samāvṛṇotyāvṛtiśaktireṣā, tamomayī rāhurivārkabimbam ||139||

४१ तिरोभूते स्वात्मनि, अमलतरतेजोवति पुमान्
अनात्मानं मोहाद्, अहमिति शरीरं कलयति ।
ततः कामक्रोध-प्रभृतिभिरमुं बन्धनगुणैः

© Yogamalika

परं विक्षेपाख्या, रजस उरुशक्तिर्व्यथयति ॥१४०॥

41 tirobhūte svātmani, amalataratejovati pumān
anātmānaṃ mohād, ahamiti śarīraṃ kalayati |
tataḥ kāmakrodha-prabhṛtibhiramuṃ bandhanaguṇaiḥ
paraṃ vikṣepākhyā, rajasa uruśaktirvyathayati ||140||

४२ एताभ्यामेव शक्तिभ्यां, बन्धः पुंसः समागतः ।
याभ्यां विमोहितो देहं, मत्वात्मानं भ्रमत्ययम् ॥१४४॥

42 etābhyāmeva śaktibhyāṃ,
bandhaḥ puṃsaḥ samāgataḥ |
yābhyāṃ vimohito dehaṃ,
matvātmānaṃ bhramatyayam ||144||

कथं प्रतिष्ठा अस्य ?

kathaṃ pratiṣṭhā asya ?

४३ बीजं संसृतिभूमिजस्य तु तमः, देहात्मधीरङ्कुरः
रागः पल्लवमम्बु कर्म तु वपुः, स्कन्धोऽसवः शाखिकाः ।
अग्राणीन्द्रियसंहतिश्च विषयाः, पुष्पाणि दुःखं फलं
नानाकर्मसमुद्भवं बहुविधं, भोक्तात्र जीवः खगः ॥१४५॥

43 bījaṃ saṃsṛtibhūmijasya tu tamaḥ, dehātmadhīraṅkuraḥ
rāgaḥ pallavamambu karma tu vapuḥ, skandho'savaḥ śākhikāḥ |
agrāṇīndriyasaṃhatiśca viṣayāḥ, puṣpāṇi duḥkhaṃ phalaṃ
nānākarmasamudbhavaṃ bahuvidhaṃ, bhoktātra jīvaḥ khagaḥ ||145||

कथं विमोक्षः ?

kathaṃ vimokṣaḥ ?

४४ श्रुतिप्रमाणैकमतेः स्वधर्म-निष्ठा तयैवात्मविशुद्धिरस्य ।
विशुद्धबुद्धेः परमात्मवेदनं, तेनैव संसारसमूलनाशः ॥१४८॥

© Yogamalika

44 śrutipramāṇaikamateḥ svadharma-
niṣṭhā tayaivātmaviśuddhirasya |
viśuddhabuddheḥ paramātmavedanaṃ,
tenaiva saṃsārasamūlanāśaḥ ||148||

तयोर्विवेकः कथम् ? (पञ्चकोशविवेकः)

tayorvivekaḥ katham ? (pañcakośavivekaḥ)

४५ मुञ्जादिषीकामिव दृश्यवर्गात्, प्रत्यञ्चमात्मानमसङ्गमक्रियम् ।
विविच्य तत्र प्रविलाप्य सर्वं, तदात्मना तिष्ठति यः स मुक्तः ॥153॥

45 muñjādiṣīkāmiva dṛśyavargāt, pratyañcamātmānamasaṅgamakriyam |
vivicya tatra pravilāpya sarvaṃ, tadātmanā tiṣṭhati yaḥ sa muktaḥ||

४६ देहोऽयमन्नभवनोऽन्नमयस्तु कोशः,
चान्नेन जीवति विनश्यति तद्विहीनः ।
त्वक्चर्ममांसरुधिरास्थिपुरीषराशिः,
नायं स्वयं भवितुमर्हति नित्यशुद्धः ॥१५४॥

46 deho'yamannabhavano'nnamayastu kośaḥ,
cānnena jīvati vinaśyati tadvihīnaḥ |
tvakcarmamāṃsarudhirāsthipurīṣarāśiḥ,
nāyaṃ svayaṃ bhavitumarhati nityaśuddhaḥ ||154||

४७ पूर्वं जनेरपि मृतेरथ नायमस्ति,
जातक्षणक्षणगुणोऽनियतस्वभावः ।
नैको जडश्च घटवत् परिदृश्यमानः,
स्वात्मा कथं भवति भावविकारवेत्ता ॥१५५॥

47 pūrvaṃ janerapi mṛteratha nāyamasti,
jātakṣaṇakṣaṇaguṇo'niyatasvabhāvaḥ |
naiko jaḍaśca ghaṭavat paridṛśyamānaḥ,
svātmā kathaṃ bhavati bhāvavikāravettā ||155||

© Yogamalika

४८ कर्मेन्द्रियैः पञ्चभिरञ्चितोऽयं, प्राणो भवेत् प्राणमयस्तु कोशः।
येनात्मवानन्नमयोऽनुपूर्णः, प्रवर्ततेऽसौ सकलक्रियासु ॥१६५॥

48 karmendriyaiḥ pañcabhirañcito'yaṃ, prāṇo bhavet prāṇamayastu kośaḥ|
yenātmavānannamayo'nupūrṇaḥ, pravartate'sau sakalakriyāsu ||165||

४९ नैवात्मायं प्राणमयो वायुविकारः,
गन्तागन्ता वायुवदन्तर्बहिरेषः ।
यस्मात्किञ्चित् क्वापि न वेत्तीष्टमनिष्टं,
स्वं वान्यं वा किञ्चन नित्यं परतन्त्रः ॥१६६॥

49 naivātmāyaṃ prāṇamayo vāyuvikāraḥ,
gantāgantā vāyuvadantarbahireṣaḥ |
yasmātkiñcit kvāpi na vettīṣṭamaniṣṭaṃ,
svaṃ vānyaṃ vā kiñcana nityaṃ paratantraḥ ||166||

५० ज्ञानेन्द्रियाणि च मनश्च मनोमयः स्यात्,
कोशो ममाहमिति वस्तुविकल्पहेतुः ।
संज्ञादिभेदकलनाकलितो बलीयान्,
तत्पूर्वकोशमभिपूर्य विजृम्भते यः ॥१६७॥

50 jñānendriyāṇi ca manaśca manomayaḥ syāt,
kośo mamāhamiti vastuvikalpahetuḥ |
saṃjñādibhedakalanākalito balīyān,
tatpūrvakośamabhipūrya vijṛmbhate yaḥ ||167||

५१ मनोमयो नापि भवेत् परात्मा, ह्याद्यन्तवत्वात् परिणामिभावात् ।
दुःखात्मकत्वाद् विषयत्वहेतोः, द्रष्टा हि दृश्यात्मतया न दृष्टः ॥१८३॥

51 manomayo nāpi bhavet parātmā,
hyādyantavatvāt pariṇāmibhāvāt |
duḥkhātmakatvād viṣayatvahetoḥ,
draṣṭā hi dṛśyātmatayā na dṛṣṭaḥ ||183||

© Yogamalika

५२ बुद्धिर्बुद्धीन्द्रियैः सार्धं, सवृत्तिः कर्तृलक्षणः ।
विज्ञानमयकोशः स्यात्, पुंसः संसारकारणम् ॥१८४॥

52 buddhirbuddhīndriyaiḥ sārdhaṃ, savṛttiḥ kartṛlakṣaṇaḥ |
vijñānamayakośaḥ syāt, puṃsaḥ saṃsārakāraṇam ||184||

५३ अनुव्रजच्चित्प्रतिबिम्बशक्तिः, विज्ञानसंज्ञः प्रकृतेर्विकारः ।
ज्ञानक्रियावान् अहमित्यजस्रं, देहेन्द्रियादिष्वभिमन्यते भृशम् ॥१८५॥

53 anuvrajaccitpratibimbaśaktiḥ,
vijñānasaṃjñaḥ prakṛtervikāraḥ |
jñānakriyāvān ahamityajasraṃ,
dehendriyādiṣvabhimanyate bhṛśam ||185||

५४ अनादिकालोऽयमहंस्वभावः, जीवस्समस्तव्यवहारवोढा ।
करोति कर्माण्यपि पूर्ववासनः, पुण्यान्यपुण्यानि च तत्फलानि ॥१८६॥

54 anādikālo'yamahaṃsvabhāvaḥ,
jīvassamastavyavahāravoḍhā |
karoti karmāṇyapi pūrvavāsanaḥ,
puṇyānyapuṇyāni ca tatphalāni ||186||

५५ भुङ्क्ते विचित्रास्वपियोनिषु व्रजन्, आयाति निर्यात्यध ऊर्ध्वमेषः ।
अस्यैव विज्ञानमयस्य जाग्रत्-स्वप्नाद्यवस्थाः सुखदुःखभोगः ॥१८७॥

55 bhuṅkte vicitrāsvapiyoniṣu vrajan,
āyāti niryātyadha ūrdhvameṣaḥ |
asyaiva vijñānamayasya jāgrat-
svapnādyavasthāḥ sukhaduḥkhabhogaḥ ||187||

५६ अतो नायं परात्मा स्यात्, विज्ञानमयशब्दभाक् ।
विकारित्वाज्जडत्वाच्च, परिच्छिन्नत्वहेतुतः ।
दृश्यत्वाद् व्यभिचारित्वाद्, नानित्यो नित्य इष्यते ॥२०६॥

56 ato nāyaṃ parātmā syāt, vijñānamayaśabdabhāk |
vikāritvājjaḍatvācca, paricchinnatvahetutaḥ |

© Yogamalika

dṛśyatvād vyabhicāritvād, nānityo nitya iṣyate ||206||

५७ आनन्दप्रतिबिम्बचुम्बिततनुः, वृत्तिस्तमोजृम्भिता
स्यादानन्दमयः प्रियादिगुणकः, स्वेष्टार्थलाभोदयः ।
पुण्यस्यानुभवे विभाति कृतिनाम्, आनन्दरूपः स्वयं
भूत्वा नन्दति यत्र साधु तनुभृद्-मात्रः प्रयत्नं विना ॥207॥

57 ānandapratibimbacumbitatanuḥ, vṛttistamojṛmbhitā
syādānandamayaḥ priyādiguṇakaḥ, sveṣṭārthalābhodayaḥ |
puṇyasyānubhave vibhāti kṛtinām, ānandarūpaḥ svayaṃ
bhūtvā nandati yatra sādhu tanubhṛd-mātraḥ prayatnaṃ vinā ||

५८ आनन्दमयकोशस्य, सुषुप्तौ स्फूर्त्तिरुत्कटा ।
स्वप्नजागरयोरीषद्, इष्टसन्दर्शनादिना ॥२०८॥

58 ānandamayakośasya, suṣuptau sphūrttirutkaṭā |
svapnajāgarayorīṣad, iṣṭasandarśanādinā ||208||

५९ नैवायमानन्दमयः परात्मा, सोपाधिकत्वात् प्रकृतेर्विकारात् ।
कार्यत्वहेतोः सुकृतक्रियायाः, विकारसंघातसमाहितत्वात् ॥२०९॥

59 naivāyamānandamayaḥ parātmā, sopādhikatvāt prakṛtervikārāt |
kāryatvahetoḥ sukṛtakriyāyāḥ, vikārasaṃghātasamāhitatvāt ||209||

६० पञ्चानामपि कोशानां, निषेधे युक्तितः श्रुतेः ।
तन्निषेधावधिः साक्षी, बोधरूपोऽवशिष्यते ॥२१०॥

60 pañcānāmapi kośānāṃ, niṣedhe yuktitaḥ śruteḥ |
tanniṣedhāvadhiḥ sākṣī, bodharūpo'vaśiṣyate ||210||

आत्मस्वरूपम् (त्वम्पदार्थः)

ātmasvarūpam (tvampadārthaḥ)

६१ योऽयमात्मा स्वयंज्योतिः, पञ्चकोशविलक्षणः ।
अवस्थात्रयसाक्षी सन्, निर्विकारो निरञ्जनः ।
सदानन्दः स विज्ञेयः, स्वात्मत्वेन विपश्चिता ॥२११॥

© Yogamalika

61 yo'yamātmā svayaṃjyotiḥ, pañcakośavilakṣaṇaḥ |
avasthātrayasākṣī san, nirvikāro nirañjanaḥ |
sadānandaḥ sa vijñeyaḥ, svātmatvena vipaścitā ||211||

शिष्यः उवाच

śiṣyaḥ uvāca

६२ मिथ्यात्वेन निषिद्धेषु, कोशेष्वेतेषु पञ्चसु ।
सर्वाभावं विना किञ्चिद्, न पश्याम्यत्र हे गुरो ।
विज्ञेयं किमु वस्त्वस्ति, स्वात्मनात्मविपश्चिता ॥२१२॥

62 mithyātvena niṣiddheṣu, kośeṣveteṣu pañcasu |
sarvābhāvaṃ vinā kiñcid, na paśyāmyatra he guro |
vijñeyaṃ kimu vastvasti, svātmanātmavipaścitā ||212||

श्रीगुरुः उवाच

śrīguruḥ uvāca

६३ सत्यमुक्तं त्वया विद्वन्, निपुणोऽसि विचारणे ।
अहमादिविकारास्ते, तदभावोऽयमप्यनु ॥२१३॥

63 satyamuktaṃ tvayā vidvan, nipuṇo'si vicāraṇe |
ahamādivikārāste, tadabhāvo'yamapyanu ||213||

६४ सर्वे येनानुभूयन्ते, यः स्वयं नानुभूयते ।
तमात्मानं वेदितारं, विद्धि बुद्ध्या सुसूक्ष्मया ॥२१५॥

64 sarve yenānubhūyante, yaḥ svayaṃ nānubhūyate |
tamātmānaṃ veditāraṃ, viddhi buddhyā susūkṣmayā ||215||

६५ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिषु स्फुटतरं, योऽसौ समुज्जृम्भते
प्रत्यग्रूपतया सदाहमहमिति, अन्तः स्फुरन्नेकधा ।
नानाकारविकारभागिन इमान्, पश्यन्नहंधीमुखान्
नित्यानन्दचिदात्मना स्फुरति तं, विद्धि स्वमेतं हृदि ॥२१७॥

© Yogamalika

65 jāgratsvapnasuṣuptiṣu sphuṭataraṃ, yo'sau samujjṛmbhate
pratyagrūpatayā sadāhamahamiti, antaḥ sphurannekadhā |
nānākāravikārabhāgina imān, paśyannahaṃdhīmukhān
nityānandacidātmanā sphurati taṃ, viddhi svametaṃ hṛdi ||217||

ब्रह्मस्वरूपम् (तत्पदार्थः)

brahmasvarūpam (tatpadārthaḥ)

६६ ब्रह्माभिन्नत्वविज्ञानं, भवमोक्षस्यकारणम् ।
येनाद्वितीयमानन्दं, ब्रह्म सम्पद्यते बुधैः ॥२२३॥

66 brahmābhinnatvavijñānaṃ, bhavamokṣasyakāraṇam |
yenādvitīyamānandaṃ, brahma sampadyate budhaiḥ ||223||

६७ सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म, विशुद्धं परं स्वतः सिद्धम् ।
नित्यानन्दैकरसं प्रत्यग्-अभिन्नं निरन्तरं जयति ॥२२५॥

67 satyaṃ jñānamanantaṃ brahma, viśuddhaṃ paraṃ svataḥ siddham |
nityānandaikarasaṃ pratyag-abhinnaṃ nirantaraṃ jayati ||225||

६८ सद्ब्रह्मकार्यं सकलं सदैव, सन्मात्रमेतन्न ततोऽन्यदस्ति ।
अस्तीति यो वक्ति न तस्य मोहः, विनिर्गतो निद्रितवत् प्रजल्पः ॥२३०॥

68 sadbrahmakāryaṃ sakalaṃ sadaiva, sanmātrametanna tato'nyadasti |
astīti yo vakti na tasya mohaḥ, vinirgato nidritavat prajalpaḥ ||230||

६९ ब्रह्मैवेदं विश्वमित्येव वाणी, श्रौती ब्रूतेथर्वनिष्ठा वरिष्ठा ।
तस्मादेतद् ब्रह्ममात्रं हि विश्वं, नाधिष्ठानाद्भिन्नतारोपितस्य ॥231॥

69 brahmaivedaṃ viśvamityeva vāṇī, śrautī brūtetharvaniṣṭhā variṣṭhā |
tasmādetad brahmamātraṃ hi viśvaṃ, nādhiṣṭhānādbhinnatāropitasya||

७० सत्यं यदि स्याज्जगदेतदात्मनः, अनन्तत्वहानिर्निगमाप्रमाणता ।
असत्यवादित्वमपीशितुः स्याद्, नैतत् त्रयं साधु हितं महात्मनाम् ॥232॥

70 satyaṃ yadi syājjagadetadātmanaḥ, anantatvahānirnigamāpramāṇatā |
asatyavāditvamapīśituḥ syād, naitat trayaṃ sādhu hitaṃ mahātmanām||

© Yogamalika

७१ ईश्वरो वस्तुतत्त्वज्ञः, न चाहं तेष्ववस्थितः।
न च मत्स्थानि भूतानि, इत्येवमेव व्यचीक्लृपत् ॥२३३॥

71 īśvaro vastutattvajñaḥ, na cāhaṃ teṣvavasthitaḥ|
na ca matsthāni bhūtāni, ityevameva vyacīkḷpat ||233||

७२ यदि सत्यं भवेद्विश्वं, सुषुप्तावुपलभ्यताम् ।
यन्नोपलभ्यते किञ्चिद्, अतोऽसत्स्वप्नवन्मृषा ॥२३४॥

72 yadi satyaṃ bhavedviśvaṃ, suṣuptāvupalabhyatām |
yannopalabhyate kiñcid, ato'satsvapnavanmṛṣā ||234||

७३ अतः पृथङ्नास्ति जगत्परात्मनः, पृथक्प्रतीतिस्तु मृषा गुणाहिवत्।
आरोपितस्यास्ति किमर्थवत्ता, अधिष्ठानमाभाति तथा भ्रमेण ॥२३५॥

73 ataḥ pṛthaṅnāsti jagatparātmanaḥ, pṛthakpratītistu mṛṣā guṇāhivat|
āropitasyāsti kimarthavattā, adhiṣṭhānamābhāti tathā bhrameṇa ||235||

ऐक्यम् (असिपदार्थः)

aikyam (asipadārthaḥ)

७४ तत्त्वंपदाभ्यामभिधीयमानयोः, ब्रह्मात्मनोः शोधितयोर्यदित्थम् ।
श्रुत्या तयोस्तत्वमसीति सम्यग्, एकत्वमेव प्रतिपाद्यते मुहुः ॥२४१॥

74 tattvaṃpadābhyāmabhidhīyamānayoḥ,
brahmātmanoḥ śodhitayoryadittham|
śrutyā tayostatvamasīti samyag,
ekatvameva pratipādyate muhuḥ ||241||

७५ ऐक्यं तयोर्लक्षितयोर्न वाच्ययोः, निगद्यतेऽन्योन्यविरुद्धधर्मिणोः।
खद्योतभान्वोरिव राजभृत्ययोः, कूपाम्बुराश्योः परमाणुमेर्वोः ॥२४२॥

75 aikyaṃ tayorlakṣitayorna vācyayoḥ,
nigadyate'nyonyaviruddhadharmiṇoḥ|
khadyotabhānvoriva rājabhṛtyayoḥ,
kūpāmburāśyoḥ paramāṇumervoḥ ||242||

© Yogamalika

७६ तयोर्विरोधोऽयमुपाधिकल्पितः, न वास्तवः कश्चिदुपाधिरेषः ।
ईशस्य माया महदादिकारणं, जीवस्य कार्यं श्रृणु पञ्चकोशाः ॥२४३॥

76 tayorvirodho'yamupādhikalpitaḥ,
na vāstavaḥ kaścidupādhireṣaḥ |
īśasya māyā mahadādikāraṇaṃ,
jīvasya kāryaṃ śrṛṇu pañcakośāḥ ||243||

७७ एतावुपाधी परजीवयोस्तयोः, सम्यङ्निरासे न परो न जीवः ।
राज्यं नरेन्द्रस्य भटस्य खेटकः, तयोरपोहे न भटो न राजा ॥२४४॥

77 etāvupādhī parajīvayostayoḥ,
samyaṅnirāse na paro na jīvaḥ |
rājyaṃ narendrasya bhaṭasya kheṭakaḥ,
tayorapohe na bhaṭo na rājā ||244||

७८ ततस्तु तौ लक्षणया सुलक्ष्यौ, तयोरखण्डैकरसत्वसिद्धये ।
नालं जहत्या न तथाजहत्या, किन्तूभयार्थात्मिकयैव भाव्यम् ॥247॥

78 tatastu tau lakṣaṇayā sulakṣyau, tayorakhaṇḍaikarasatvasiddhaye |
nālaṃ jahatyā na tathājahatyā, kintūbhayārthātmikayaiva bhāvyam ||

७९ स देवदत्तोऽयमितीह चैकता, विरुद्धधर्मांशमपास्य कथ्यते ।
यथा तथा तत्त्वमसीति वाक्ये, विरुद्धधर्मानुभयत्र हित्वा ॥२४८॥

79 sa devadatto'yamitīha caikatā,
viruddhadharmāṃśamapāsya kathyate |
yathā tathā tattvamasīti vākye,
viruddhadharmānubhayatra hitvā ||248||

८० संलक्ष्य चिन्मात्रतया सदात्मनोः, अखण्डभावः परिचीयते बुधैः।
एवं महावाक्यशतेन कथ्यते, ब्रह्मात्मनोरैक्यमखण्डभावः ॥२४९॥

80 saṃlakṣya cinmātratayā sadātmanoḥ,
akhaṇḍabhāvaḥ paricīyate budhaiḥ|
evaṃ mahāvākyaśatena kathyate,

© Yogamalika

brahmātmanoraikyamakhaṇḍabhāvaḥ ||249||

८१ मृत्कार्यं सकलं घटादि सततं, मृन्मात्रमेवाभितः
तद्वत्सज्जनितं सदात्मकमिदं, सन्मात्रमेवाखिलम् ।
यस्मान्नास्ति सतः परं किमपि तत्, सत्यं स आत्मा स्वयं
तस्मात्तत्त्वमसि प्रशान्तममलं, ब्रह्माद्वयं यत्परम् ॥२५१॥

81 mṛtkāryaṃ sakalaṃ ghaṭādi satataṃ, mṛnmātramevābhitaḥ
tadvatsajjanitaṃ sadātmakamidaṃ, sanmātramevākhilam |
yasmānnāsti sataḥ paraṃ kimapi tat, satyaṃ sa ātmā svayaṃ
tasmāttattvamasi praśāntamamalaṃ, brahmādvayaṃ yatparam ||251||

८२ निद्राकल्पितदेशकालविषय-ज्ञात्रादि सर्वं यथा
मिथ्या तद्वदिहापि जाग्रति जगत्, स्वाज्ञानकार्यत्वतः ।
यस्मादेवमिदं शरीरकरण-प्राणाहमाद्यप्यसत्
तस्मात्तत्त्वमसि प्रशान्तममलं, ब्रह्माद्वयं यत्परम् ॥२५२॥

82 nidrākalpitadeśakālaviṣaya-jñātrādi sarvaṃ yathā
mithyā tadvadihāpi jāgrati jagat, svājñānakāryatvataḥ |
yasmādevamidaṃ śarīrakaraṇa-prāṇāhamādyapyasat
tasmāttattvamasi praśāntamamalaṃ, brahmādvayaṃ yatparam ||252||

जीवन्मुक्तिफलम्

jīvanmuktiphalam

८३ ब्रह्मात्मनोः शोधितयोः, एकभावावगाहिनी ।
निर्विकल्पा च चिन्मात्रा, वृत्तिः प्रज्ञेति कथ्यते ॥
सुस्थिता सा भवेद्यस्य, जीवन्मुक्तः स उच्यते ॥४२७॥

83 brahmātmanoḥ śodhitayoḥ, ekabhāvāvagāhinī |
nirvikalpā ca cinmātrā, vṛttiḥ prajñeti kathyate ||
susthitā sā bhavedyasya, jīvanmuktaḥ sa ucyate ||427||

© Yogamalika

८४ यस्य स्थिता भवेत्प्रज्ञा, यस्यानन्दो निरन्तरः ।
प्रपञ्चो विस्मृतप्रायः, स जीवन्मुक्त इष्यते ॥४२८॥

84 yasya sthitā bhavetprajñā, yasyānando nirantaraḥ |
prapañco vismṛtaprāyaḥ, sa jīvanmukta iṣyate ||428||

८५ वर्तमानेऽपि देहेऽस्मिन्, छायावदनुवर्तिनि ।
अहंताममताभावः, जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥४३१॥

85 vartamāne'pi dehe'smin, chāyāvadanuvartini |
ahaṃtāmamatābhāvaḥ, jīvanmuktasya lakṣaṇam ||431||

८६ अतीताननुसन्धानं, भविष्यदविचारणम् ।
औदासीन्यमपि प्राप्ते, जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥४३२॥

86 atītānanusandhānaṃ, bhaviṣyadavicāraṇam |
audāsīnyamapi prāpte, jīvanmuktasya lakṣaṇam ||432||

८७ गुणदोषविशिष्टेऽस्मिन्, स्वभावेन विलक्षणे ।
सर्वत्र समदर्शित्वं, जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥४३३॥

87 guṇadoṣaviśiṣṭe'smin, svabhāvena vilakṣaṇe |
sarvatra samadarśitvaṃ, jīvanmuktasya lakṣaṇam ||433||

८८ इष्टानिष्टार्थसंप्राप्तौ, समदर्शितयात्मनि ।
उभयत्राविकारित्वं, जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥४३४॥

88 iṣṭāniṣṭārthasaṃprāptau, samadarśitayātmani |
ubhayatrāvikāritvaṃ, jīvanmuktasya lakṣaṇam ||434||

८९ साधुभिः पूज्यमानेऽस्मिन्, पीड्यमानेऽपि दुर्जनैः ।
समभावो भवेद्यस्य, स जीवन्मुक्त इष्यते ॥४४०॥

89 sādhubhiḥ pūjyamāne'smin, pīḍyamāne'pi durjanaiḥ |
samabhāvo bhavedyasya, sa jīvanmukta iṣyate ||440||

९० विज्ञातब्रह्मतत्वस्य, यथापूर्वं न संसृतिः ।
अस्ति चेन्न स विज्ञात-ब्रह्मभावो बहिर्मुखः ॥४४२॥

© Yogamalika

90 vijñātabrahmatatvasya, yathāpūrvaṃ na saṃsṛtiḥ |
asti cenna sa vijñāta-brahmabhāvo bahirmukhaḥ ||442||

विदेहमुक्तिफलम्

videhamuktiphalam

९१ अहं ब्रह्मेति विज्ञानात्, कल्पकोटिशतार्जितम् ।
सञ्चितं विलयं याति, प्रबोधात् स्वप्नकर्मवत् ॥४४७॥

91 ahaṃ brahmeti vijñānāt, kalpakoṭiśatārjitam |
sañcitaṃ vilayaṃ yāti, prabodhāt svapnakarmavat ||447||

९२ यत्कृतं स्वप्नवेलायां, पुण्यं वा पापमुल्बणम् ।
सुप्तोत्थितस्य किं तत्स्यात्, स्वर्गाय नरकाय वा ॥४४८॥

92 yatkṛtaṃ svapnavelāyāṃ, puṇyaṃ vā pāpamulbaṇam |
suptotthitasya kiṃ tatsyāt, svargāya narakāya vā ||448||

९३ स्वमसङ्गमुदासीनं, परिज्ञाय नभो यथा ।
न श्लिष्यते यतिः किञ्चित्, कदाचिद्भाविकर्मभिः ॥४४९॥

93 svamasaṅgamudāsīnaṃ, parijñāya nabho yathā |
na ślisyate yatiḥ kiñcit, kadācidbhāvikarmabhiḥ ||449||

९४ न नभो घटयोगेन, सुरागन्धेन लिप्यते ।
तथात्मोपाधियोगेन, तद्धर्मैर्नैव लिप्यते ॥४५०॥

94 na nabho ghaṭayogena, surāgandhena lipyate |
tathātmopādhiyogena, taddharmairnaiva lipyate ||450||

९५ ज्ञानोदयात् पुरारब्धं, कर्म ज्ञानान्न नश्यति ।
अदत्त्वा स्वफलं लक्ष्यम्, उद्दिश्योत्सृष्टबाणवत् ॥४५१॥

95 jñānodayāt purārabdhaṃ, karma jñānānna naśyati |
adattvā svaphalaṃ lakṣyam, uddiśyotsṛṣṭabāṇavat ||451||

९६ व्याघ्रबुद्ध्या विनिर्मुक्तः, बाणः पश्चात्तु गोमतौ ।
न तिष्ठति च्छिनत्त्येव, लक्ष्यं वेगेन निर्भरम् ॥४५२॥

© Yogamalika

96 vyāghrabuddhyā vinirmuktaḥ, bāṇaḥ paścāttu gomatau |
na tiṣṭhati cchinattyeva, lakṣyaṃ vegena nirbharam ||452||

९७ उपाधितादात्म्यविहीनकेवल-ब्रह्मात्मनैवात्मनि तिष्ठतो मुनेः।
प्रारब्धसद्भावकथा न युक्ता, स्वप्नार्थसम्बन्धकथेव जाग्रतः ॥४५४॥

97 upādhitādātmyavihīnakevala-
brahmātmanaivātmani tiṣṭhato muneḥ|
prārabdhasadbhāvakathā na yuktā,
svapnārthasambandhakatheva jāgrataḥ ||454||

९८ अजो नित्य इति ब्रूते, श्रुतिरेषा त्वमोघवाक् ।
तदात्मना तिष्ठतोऽस्य, कुतः प्रारब्धकल्पना ॥४५९॥

98 ajo nitya iti brute, śrutireṣā tvamoghavāk |
tadātmanā tiṣṭhato'sya, kutaḥ prārabdhakalpanā ||459||

९९ शरीरस्यापि प्रारब्ध-कल्पना भ्रान्तिरेव हि ।
अध्यस्तस्य कुतः सत्त्वम्, असत्त्वस्य कुतो जनिः ॥
अजातस्य कुतो नाशः, प्रारब्धमसतः कुतः ॥४६१॥

99 śarīrasyāpi prārabdha-kalpanā bhrāntireva hi |
adhyastasya kutaḥ sattvam, asattvasya kuto janiḥ ||
ajātasya kuto nāśaḥ, prārabdhamasataḥ kutaḥ ||461||

१०० ज्ञानेनाज्ञानकार्यस्य, समूलस्य लयो यदि ।
तिष्ठत्ययं कथं देहः, इति शङ्कावतो जडान् ।
समाधातुं बाह्यदृष्ट्या, प्रारब्धं वदति श्रुतिः ॥ ४६२-४६३॥

100 jñānenājñānakāryasya, samūlasya layo yadi |
tiṣṭhatyayaṃ kathaṃ dehaḥ, iti śaṅkāvato jaḍān |
samādhātuṃ bāhyadṛṣṭyā, prārabdhaṃ vadati śrutiḥ ||462-463||

१०१ वेदान्तसिद्धान्तनिरुक्तिरेषा, ब्रह्मैव जीवः सकलं जगच्च ।
अखण्डरूपस्थितिरेव मोक्षः, ब्रह्माद्वितीये श्रुतयः प्रमाणम् ॥४७८॥

© Yogamalika

101 vedāntasiddhāntaniruktireṣā,
brahmaiva jīvaḥ sakalaṃ jagacca |
akhaṇḍarūpasthitireva mokṣaḥ,
brahmādvitīye śrutayaḥ pramāṇam ||478||

शिष्यः उवाच

śiṣyaḥ uvāca

१०२ धन्योऽहं कृतकृत्योऽहं, विमुक्तोऽहं भवग्रहात् ।
नित्यानन्दस्वरूपोऽहं, पूर्णोऽहं त्वदनुग्रहात् ॥४८८॥

102 dhanyo'haṃ kṛtakṛtyo'haṃ, vimukto'haṃ bhavagrahāt |
nityānandasvarūpo'haṃ, pūrṇo'haṃ tvadanugrahāt ||488||

१०३ स्वाराज्यसाम्राज्यविभूतिरेषा, भवत्कृपाश्रीमहितप्रसादात् ।
प्राप्ता मया श्रीगुरवे महात्मने, नमो नमस्तेऽस्तु पुनर्नमोऽस्तु ॥517॥

103 svārājyasāmrājyavibhūtireṣā, bhavatkṛpāśrīmahitaprasādāt|
prāptā mayā śrīgurave mahātmane, namo namaste'stu punarnamo'stu||

श्रीगुरुः उवाच

śrīguruḥ uvāca

१०४ स्वमेव सर्वतः पश्यन्, मन्यमानः स्वमद्वयम् ।
स्वानन्दमनुभुञ्जानः, कालं नय महामते ॥५२४॥

104 svameva sarvataḥ paśyan, manyamānaḥ svamadvayam |
svānandamanubhuñjānaḥ, kālaṃ naya mahāmate ||524||

१०५ इति श्रुत्वा गुरोर्वाक्यं, प्रश्रयेण कृतानतिः ।
स तेन समनुज्ञातः, ययौ निर्मुक्तबन्धनः ॥५७६॥

105 iti śrutvā gurorvākyaṃ, praśrayeṇa kṛtānatiḥ |
sa tena samanujñātaḥ, yayau nirmuktabandhanaḥ ||576||

© Yogamalika

१०६ गुरुरेवं सदानन्द-सिन्धौ निर्मग्नमानसः ।
पावयन् वसुधां सर्वां, विचचार निरन्तरम् ॥५७७॥

106 gururevaṃ sadānanda-sindhau nirmagnamānasaḥ |
pāvayan vasudhāṃ sarvāṃ, vicacāra nirantaram ||577||

१०७ इत्याचार्यस्य शिष्यस्य, संवादेनात्मलक्षणम् ।
निरूपितं मुमुक्षूणां, सुखबोधोपपत्तये ॥५७८॥

107 ityācāryasya śiṣyasya, saṃvādenātmalakṣaṇam |
nirūpitaṃ mumukṣūṇāṃ, sukhabodhopapattaye ||578||

१०८ संसाराध्वनि तापभानुकिरण-प्रोद्भूतदाहव्यथा-
खिन्नानां जलकाङ्क्षया मरुभुवि, भ्रान्त्या परिभ्राम्यताम्।
अत्यासन्नसुधाम्बुधिं सुखकरं, ब्रह्माद्वयं दर्शयन्ती
एषा शङ्करभारती विजयते, निर्वाणसन्दायिनी ॥५८०॥

108 saṃsārādhvani tāpabhānukiraṇa-prodbhūtadāhavyathā-
khinnānāṃ jalakāṅkṣayā marubhuvi, bhrāntyā paribhrāmyatām|
atyāsannasudhāmbudhiṃ sukhakaraṃ, brahmādvayaṃ darśayantī
eṣā śaṅkarabhāratī vijayate, nirvāṇasandāyinī ||580||

© Yogamalika